

Problemy analizy finansowej wynikające ze zmian w prawie bilansowym

Edward Nowak*

Streszczenie: *Cel* – Głównym celem artykułu jest ukazanie wpływu zmian w regulacjach z zakresu rachunkowości na sposób przeprowadzania analizy sprawozdań finansowych ze szczególnym wykorzystaniem wskaźników finansowych.

Metodologia badania – Podstawową metodą badawczą zastosowaną w artykule jest krytyczna analiza literatury z zakresu rachunkowości oraz analiza aktów normatywnych dotyczących rachunkowości i sprawozdawczości finansowej o zasięgu krajowym i międzynarodowym.

Wynik – W artykule zidentyfikowano te elementy obligatoryjnych sprawozdań finansowych, które uległy modyfikacji w rezultacie nowelizacji dokonanych w dyrektywie Unii Europejskiej w sprawie sprawozdawczości finansowej oraz ustawie o rachunkowości, a także ukazano wpływ tych zmian na wartości przyjmowane przez wskaźniki finansowe.

Oryginalność/wartość – Znaczenie rozważań zaprezentowanych w artykule wyraża się przede wszystkim wskazaniem sposobów przeprowadzania analizy finansowej w warunkach zmian w prawie bilansowym, tak aby były zapewnione cechy jakościowe uzyskanych informacji, w tym zwłaszcza przydatność i wierność prezentacji oraz porównywalność

Słowa kluczowe: analiza finansowa, sprawozdawczość finansowa, wskaźniki finansowe, cechy jakościowe informacji

Wprowadzenie

Podstawowym celem analizy finansowej jest ocena sytuacji finansowej, sytuacji majątkowej oraz wyników finansowych osiągniętych przez jednostkę gospodarczą. Najważniejszym źródłem informacji dotyczących tej sytuacji jest sporządzane obligatoryjnie sprawozdanie finansowe, a w niektórych jednostkach dodatkowo sprawozdanie z działalności. Przydatność informacji prezentowanych w tych sprawozdaniach przy dokonywaniu ocen i podejmowaniu decyzji gospodarczych zależy w dużym stopniu od sposobu ich przygotowania. Ważne jest ponadto, aby informacje finansowe prezentowane w sprawozdaniach odznaczały się cechami jakościowymi określonymi w *Założeniach koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej*. Chodzi przede wszystkim o przydatność i wierność prezentacji oraz inne cechy o charakterze wspomagającym, w szczególności zaś o porównywalność.

W ostatnich trzech latach wprowadzono istotne zmiany w regulacjach prawnych dotyczących rachunkowości w naszym kraju, spowodowane wydaniem nowej dyrektywy Unii

* prof. dr hab. Edward Nowak, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Rachunku Kosztów, Rachunkowości Zarządczej i Controllingu, e-mail: edward.nowak@ue.wroc.pl.

Europejskiej w sprawie sprawozdawczości finansowej. Do tej dyrektywy zostały dostosowane rozwiązania w zakresie sprawozdawczości finansowej w ustawie o rachunkowości, która była poddana istotnym nowelizacjom w latach 2014 i 2015. Dokonane nowelizacje polskiego prawa bilansowego dotyczą przedmiotowego i przedmiotowego zakresu sprawozdawczości finansowej, w szczególności zaś składników aktywów i pasywów oraz przychodów i kosztów.

Zmiany dotyczące kwalifikowania pewnych kategorii finansowych do odpowiednich grup mają pewne implikacje dla przeprowadzania analizy finansowej. Odnoszą się one nie tylko do czytania sprawozdania finansowego, w tym zwłaszcza bilansu oraz rachunku zysków i strat. Powodują także problemy z ustalaniem wartości określonych wskaźników finansowych, konstruowanych na podstawie tego sprawozdania. W następnych punktach niniejszego artykułu zostaną ukazane najważniejsze z tych problemów na tle zmian w sprawozdawczości finansowej w Polsce.

1. Problem porównywalności sprawozdań finansowych

Zmiany w sprawozdawczości finansowej w Polsce dokonane w latach 2014 i 2015 są rezultatem implementacji do polskiego prawa o rachunkowości nowej dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE w sprawie sprawozdawczości finansowej. Główną przesłanką wdrożenia tej dyrektywy było dostosowanie zakresu ujawnianych i prezentowanych w sprawozdaniu informacji do wielkości jednostek gospodarczych, zgodnie z tzw. zasadą proporcjonalności. Zasada ta znalazła odzwierciedlenie w nowelizacjach ustawy o rachunkowości, przeprowadzonych w latach 2014 i 2015. Nowelizacja dokonana w 2014 roku wprowadziła duże uproszczenia w sprawozdawczości finansowej mikrojednostek, natomiast ta z 2015 roku dla średnich jednostek gospodarczych.

Dostosowanie zakresu informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych do wielkości jednostek gospodarczych nie powinno wpłynąć na ich użyteczność. W *Założeniach koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej* użyteczność jest uważana za nadrzędną cechę jakościową informacji finansowych. Informacje prezentowane w sprawozdaniach finansowych uznaje się za użyteczne, jeśli posiadają dwie tzw. fundamentalne cechy jakościowe, jakimi są przydatność i wierność prezentacji (*Międzynarodowe...*, 2011, s. A36–A41). Użyteczność informacji finansowych zwiększa się, jeśli dodatkowo odznaczają się one porównywalnością, która jest jedną z tzw. wzbogacających cech jakościowych.

Porównywalność jest cechą informacji finansowych umożliwiającą ich użytkownikom zidentyfikowanie podobieństw oraz różnic między dwoma zbiorami zjawisk ekonomicznych (Hendriksen, van Breda, 2002, s. 159). Najczęściej zjawiska te są określonymi pozycjami sprawozdań finansowych. Cecha ta oznacza możliwość dokonywania porównań zjawisk w tej samej jednostce w różnych okresach oraz między różnymi jednostkami gospodarczymi w ustalonym okresie. Jest to tzw. porównywalność pozioma i pionowa (Wójtowicz, 2015).

Zakłócenia porównywalności informacji finansowych mogą być spowodowane różnymi przyczynami. Jedną z takich przyczyn są zmiany następujące w sprawozdaniach finansowych, dokonywane na podstawie stosownych przepisów. W naszym przypadku są to nowelizacje ustawy o rachunkowości, które wprowadziły uproszczenia w sprawozdawczości finansowej dla mikro i małych jednostek gospodarczych. Dokonane zmiany spowodowały utrudnienia zarówno w porównywalności poziomej, gdy dana jednostka uzyskała status mikro lub małego przedsiębiorstwa, jak i pionowej, tj. między jednostkami o różnej wielkości.

2. Zmiany w sprawozdawczości finansowej i ich wpływ na porównywalność

Zmiany w sprawozdawczości finansowej w Polsce wprowadzone na podstawie nowelizacji ustawy o rachunkowości z lat 2014 i 2015 mają różny charakter i niejednakowe znaczenie z punktu widzenia analizy finansowej. Niektóre z dokonanych zmian dotyczą zakresu sprawozdania finansowego, sporządzanego przez jednostki gospodarcze o różnej wielkości. Wyraża się to zwolnieniami z obowiązku sporządzania niektórych elementów sprawozdania finansowego, zwłaszcza zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym i rachunku przepływów pieniężnych, oraz sprawozdania z działalności jednostki. Dotyczy to głównie małych i mikrojednostek; te drugie mogą ponadto w pewnych sytuacjach nie sporządzać informacji dodatkowej.

Ważną zmianą jest możliwość stosowania uproszczeń przy sporządzaniu rocznego sprawozdania finansowego. To skutkuje – z jednej strony – mniejszym zakresem informacji ujawnianych w poszczególnych zestawieniach wchodzących w skład tego sprawozdania. Z drugiej jednakże strony możliwe do zastosowania zmiany wpływają na poziom agregacji informacji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym. Ogólną zasadą jest, że im mniejsza jest jednostka gospodarcza, tym mniejsza szczegółowość wymaganych informacji, a jednocześnie większy poziom ich agregacji.

Wskazane w poprzednim akapicie zmiany dotyczące szczegółowości i poziomu agregacji informacji odnoszą się do bilansu oraz rachunku zysków i strat. Powodują one określone problemy związane z porównywalnością informacji prezentowanych w tych zestawieniach rachunkowych. Zakłócenia porównywalności występują w badaniach dynamicznych i przekrojowych. Chodzi tu zarówno o analizę poziomą, jak i struktury określonych kategorii ekonomicznych stanowiących przedmiot badań analitycznych: aktywów i pasywów oraz przychodów i kosztów.

Problemy z porównywalnością informacji finansowych rozpatrywanych w ujęciu dynamicznym występują w tych jednostkach gospodarczych, które po nowelizacjach ustawy o rachunkowości mogą być potraktowane jako małe lub mikroprzedsiębiorstwa. Wynikają one przede wszystkim ze wskazanego wcześniej bardzo dużego poziomu agregacji informacji, szczególnie w mikrojednostkach w porównaniu z rozwiązaniami obowiązującymi wcześniej. Znacznie mniejsze zmiany występują natomiast w sprawozdaniach finansowych tych przedsiębiorstw, które mogą być potraktowane jako małe jednostki.

Nie bez znaczenia są problemy pojawiające się w badaniach przekrojowych przy porównaniach dokonań finansowych jednostek gospodarczych różnej wielkości, wynikające przede wszystkim ze zróżnicowania szczegółowości prezentacji i poziomu agregowania rozpatrywanych kategorii ekonomicznych. Jeśli w analizie porównawczej wykorzystuje się informacje zawarte w sprawozdaniach jednostek o odmiennej wielkości, to niekiedy jedynym wyjściem jest sporządzanie analitycznych zestawień (bilansu czy rachunku zysków i strat) dla większych jednostek w układzie przewidzianym dla tych najmniejszych przedsiębiorstw poddanych badaniu. Negatywnym skutkiem takiego zabiegu jest niewątpliwie utrata pewnego zasobu informacji zawartych w zestawieniach większych jednostek gospodarczych. Niekiedy istnieje możliwość uzyskania dla mniejszych jednostek dodatkowych informacji – takich, jakie są prezentowane w sprawozdaniach większych jednostek. W takiej sytuacji w zestawianiu analitycznym tych pierwszych jednostek wykazuje się dodatkowo uzyskane informacje.

Przeprowadzone w Polsce nowelizacje w sprawozdawczości finansowej polegają także na zmianach sposobów prezentacji niektórych pozycji sprawozdania finansowego. Wcześniej wyszczególnione pozycje zostały włączone do określonych grup z powodu usunięcia pewnych pojęć (np. zdarzeń nadzwyczajnych). Inne pozycje zaś są aktualnie wyodrębnione w ramach grup lub podgrup w bilansie czy też w rachunku zysków i strat. Ponadto nastąpiło przekwalifikowanie specyficznych kategorii finansowych w bilansie w ramach aktywów i pasywów. Wskazane zmiany zakłócają bezpośrednią porównywalność informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych, zarówno w ujęciu dynamicznym, jak i przekrojowym.

3. Szczególne problemy analizy bilansu

Bilans jest często uważany za najważniejsze zestawienie rachunkowe wchodzące w skład sprawozdania finansowego sporządzanego przez jednostki gospodarcze. Dzieje się tak dlatego, ponieważ bilans charakteryzuje się największą, spośród wszystkich elementów takiego sprawozdania, pojemnością informacyjną. Prezentuje informacje umożliwiające ocenę sytuacji majątkowej i finansowej jednostki oraz powiązań występujących między grupami aktywów i pasywów. Informacje przedstawione w bilansie stanowią podstawę do wyznaczenia wartości przedsiębiorstwa dla interesariuszy, a zwłaszcza dla inwestorów, którą stanowią aktywa netto, tj. aktywa pomniejszone o zobowiązania. Ponadto istnieje możliwość wykorzystania informacji zawartych w bilansie do oszacowania wpływów i wydatków (Gos, 2011, s. 7–9).

Zmiany dotyczące bilansu wprowadzone przez nowelizacje ustawy o rachunkowości z lat 2014 i 2015, mają różny charakter i zakres. Jedną z istotnych zmian dotyczy prezentacji należnych wpłat na kapitał (fundusz) podstawowy oraz udziałów (akcji) własnych. O ile wcześniej wielkości te były prezentowane w pasywach (ze znakami ujemnymi) jako elementy kapitału (funduszu) własnego, to aktualnie są to odrębne grupy C i D w aktywach.

Takie rozwiązanie jest zawarte w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE. Skutkiem omawianej zmiany jest wzrost sumy bilansowej, w przypadku gdy w bilansie badanej jednostki występują należne wpłaty na kapitał (fundusz) podstawowy lub/i udziały (akcje) własne. Odrębne prezentowanie tych dwóch wielkości zaburza ponadto ogólną strukturę aktywów z podziałem na aktywa trwałe i aktywa obrotowe. Jednakże zarówno należne wpłaty na kapitał (fundusz) podstawowy, jak i udziały (akcje) własne mogą mieć charakter długoterminowy lub krótkoterminowy. W analitycznym bilansie można je zatem przyporządkować do aktywów trwałych lub aktywów obrotowych.

Informacje prezentowane w bilansie są wykorzystane w ocenie płynności finansowej jednostek gospodarczych. Szczegółowość informacji zawartych w bilansie małych jednostek umożliwia ustalenie trzech podstawowych wskaźników płynności finansowej: bieżącej, szybkiej i natychmiastowej. Zbyt duży poziom agregacji informacji w bilansie mikrojednostek uniemożliwia natomiast wyznaczenie tych składników. W bilansie takich jednostek nie ma bowiem podziału zobowiązań na długoterminowe i krótkoterminowe.

Ważnym obszarem analizy finansowej jest ocena poziomu zadłużenia, dokonywana na podstawie relacji zobowiązań do zasobów majątkowych i kapitałowych. Dla każdej kategorii jednostek, niezależnie od wielkości, można na podstawie informacji prezentowanych w bilansie ustalić wskaźnik ogólnego zadłużenia, będący stosunkiem ogółu zobowiązań do aktywów ogółem. Dla mikrojednostek nie ma natomiast możliwości skonstruowania wskaźników zadłużenia długoterminowego i krótkoterminowego, ze względu na wspomniany wcześniej brak podziału zobowiązań na długoterminowe i krótkoterminowe.

Zadaniem analizy finansowej jest także ocena sprawności działania jednostki gospodarczej, dokonywana na podstawie wskaźników rotacji. Wielkościami pochodzącymi z bilansu występującymi w tych wskaźnikach są zazwyczaj aktywa ogółem, aktywa trwałe i obrotowe, zapasy i należności. Te grupy aktywów są wyodrębnione w bilansie jednostek mikro i małych. Dodatkowo są niezbędne informacje o przychodach ze sprzedaży, pochodzące z rachunku zysków i strat. Są one wykazywane w każdego typu jednostce, niezależnie od jej wielkości.

4. Szczególne problemy analizy rachunku zysków i strat

Rachunek zysków i strat jest zestawieniem rachunkowym, w którym prezentuje się informacje dotyczące osiągniętych przychodów i poniesionych kosztów oraz zrealizowanych wyników finansowych. Są to ważne informacje przydatne w ocenie finansowych dokonań i rentowności działalności jednostek gospodarczych. Ponieważ wynik finansowy jest elementem kapitału własnego, który jest równoważny wartościowo aktywom netto, to informacje zwarte w rachunku zysków i strat stanowią podstawę do oceny zmian wartości przedsiębiorstwa dla właścicieli: osiągnięte zyski zwiększają tę wartość, natomiast poniesione straty powodują jej zmniejszenie.

Zmiany w rachunku zysków i strat wprowadzone na podstawie nowelizacji ustawy o rachunkowości mają różny zakres, jeśli chodzi o ich charakter, co jest szczegółowo omówione w pracach autora (Nowak, 2015; 2016a). Największe zmiany dotyczą grupowania przychodów i kosztów, bowiem poziom agregacji tych kategorii ekonomicznych jest proporcjonalny do wielkości jednostki gospodarczej. Jeśli natomiast chodzi o zmiany dotyczące kwalifikowania pewnych pozycji, niezależnie od skali działalności jednostki, to najważniejszą jest likwidacja odrębnej pozycji zdarzeń nadzwyczajnych. Skutki zdarzeń losowych są aktualnie ujmowane w segmencie pozostałej działalności operacyjnej, co powoduje poszerzenie zakresu zdarzeń zaliczanych do tego rodzaju działalności. Taka zmiana może zakłócić bezpośrednią porównywalność struktury rachunku zysków i strat w ujęciu dynamicznym w okresie przełomowym 2015/2016.

Zmiana dotycząca kwalifikowania skutków zdarzeń losowych w rachunku zysków i strat ma też pewne konsekwencje terminologiczne. Aktualnie nie występuje w tym zestawieniu pojęcie wyniku z działalności gospodarczej. Jest to istotne przy ocenie przychodów, kosztów i wyników finansowych różnych zakresów działalności przedsiębiorstwa. Informacje prezentowane w rachunku zysków i strat są wykorzystywane przy konstruowaniu wskaźników rentowności. Podstawowymi wskaźnikami z tego zakresu są wskaźniki rentowności sprzedaży, aktywów i kapitału własnego. Wskaźniki rentowności sprzedaży są oparte na wielkościach prezentowanych w rachunku zysków i strat: przychodach i kosztach oraz wynikach finansach. Natomiast przy konstrukcji wskaźników rentowności aktywów i kapitałów własnych niezbędne są informacje zawarte w bilansie.

Zmiany dokonane w sprawozdawczości finansowej, w tym dotyczące prezentacji przychodów i kosztów w rachunku zysków i strat, powodują pewne problemy, zwłaszcza związane z budową wskaźników rentowności sprzedaży. Wynikają one przede wszystkim z omówionego wcześniej zróżnicowania co do szczegółowości i poziomu agregacji informacji prezentowanych w rachunku zysków i strat jednostek o odmiennej wielkości. Chodzi głównie o możliwość skonstruowania wskaźników rentowności sprzedaży dla różnych zakresów działalności przedsiębiorstwa, tj. podstawowej działalności operacyjnej, działalności operacyjnej oraz całokształtu działalności.

Wskaźniki rentowności aktywów i kapitału własnego oparte są na wielkościach prezentowanych w rachunku zysków i strat (wynik finansowy) oraz w bilansie (aktywa i kapitał własny). Dokonanie zmiany w tych zestawieniach rachunkowych nie powoduje problemów z wyliczeniem dwóch podstawowych wskaźników: rentowności aktywów oraz rentowności kapitału własnego. Struktura aktywów prezentowanych w bilansie wszystkich jednostek, niezależnie od ich wielkości, umożliwia także ustalenie odrębnych wskaźników rentowności aktywów trwałych i aktywów obrotowych. Bardziej szczegółowym wskaźnikiem rentowności kapitału własnego jest natomiast wskaźnik rentowności kapitału podstawowego, który można ustalić dla każdej kategorii jednostek.

Uwagi końcowe

W rezultacie implementacji dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE do polskiego prawa bilansowego istotnemu przeobrażeniu uległ zakres informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych jednostek gospodarczych o różnej wielkości. Oceniając wprowadzone zmiany, można sformułować wniosek, iż zakres ten odpowiada potrzebom interesariuszy, w szczególności inwestorów, i jest zgodny z oczekiwaniami kierownictwa jednostek. Ważne jest przy tym, że ograniczenia i uproszczenia w sprawozdawczości finansowej adekwatnie do mniejszej skali działalności mają odwrotny kierunek niż obserwowana w ostatnich latach tendencja do powiększania objętości obligatoryjnych sprawozdań.

Dokonane w Polsce zmiany w sprawozdawczości finansowej powodują jednakże pewne problemy związane z porównywalnością informacji finansowych prezentowanych w sprawozdaniach, zarówno w badaniach dynamicznych, jak i przekrojowych. Od rozwiązania tego problemu zależy w dużym stopniu użyteczność wyników analizy finansowej dla interesariuszy jednostek. Uwaga ta odnosi się i do analizy (czytania) sprawozdania finansowego, i analizy wskaźnikowej.

Zaburzenia w porównywalności sprawozdań finansowych jednostek o różnej wielkości wymagają dostosowania zakresu analizy finansowej do zawartości sprawozdań oraz potrzeb podmiotów zainteresowanych jej rezultatami. Ważne jest, że analiza finansowa dysponuje instrumentami i metodami, które umożliwiają przeprowadzenie badań w okresie, w którym dokonano zmian w sprawozdaniach. Ostatecznie chodzi o to, aby uzyskać z niej informacje przydatne określonym interesariuszom przy podejmowaniu decyzji gospodarczych.

Literatura

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek. Dz.U. UE L 182 z 29.06.2013 r.
- Gos, W. (2011). *Bilans. Znaczenie, koncepcje sporządzania i formy prezentacji*. Warszawa: PWE.
- Hendriksen, E.A., van Breda, M.F. (2002). *Teoria rachunkowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej* (2011). Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Napiecek, R. (2011). Sprawozdawczość podmiotów gospodarczych a rachunkowość. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu*, 174.
- Nowak, E. (2015). Pojemność informacyjna rachunku zysków i strat mikrojednostek. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 374.
- Nowak, E. (2016a). Pojemność informacyjna rachunku zysków i strat małych jednostek gospodarczych. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 442.
- Nowak, E. (2016b). Wpływ zasad i regulacji rachunkowości na zmiany w sprawozdawczości finansowej w Polsce. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 79 (1).
- Sawicki, K. (2015). Podstawowe kierunki zmian w sprawozdaniach finansowych małych jednostek. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 77.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. 2013, nr 47, poz. 330.
- Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy o rachunkowości. Dz.U. poz. 1100.

Ustawa z dnia 8 września 2015 r. o zmianie ustawy o rachunkowości. Dz.U. poz. 1333.

Wójtowicz, T. (2015). Aspekty praktyczne użyteczności sprawozdań finansowych. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 82 (138).

FINANCIAL ANALYSIS PROBLEMS ARISING FROM AMENDMENTS TO THE BALANCE SHEET LAW

Abstract: *Purpose* – The aim of this paper is to demonstrate the impact of amendments to accounting regulations on the method of analysing financial statements with a particular use of financial indicators.

Methodology – The basic research method applied in the paper is a critical analysis of accounting literature and an analysis of normative acts regarding accounting and financial reporting applicable on the national and international levels.

Findings – This paper identifies the obligatory components of financial statements which were modified as a result of amendments to the European Union Directive on Financial Reporting and the Accounting Act and presents the impact of such amendments on the values assumed by financial indicators.

Originality/value – The significance of the discussion presented in this paper is evidenced primarily by indicating the methods of carrying out financial analysis given the amendments to the balance sheet law so that qualitative characteristics of the obtained information, including in particular usefulness and faithfulness of the presentation as well as comparability, are ensured.

Keywords: financial analysis, financial reporting, financial indicators, qualitative characteristics of information

Cytowanie

Nowak, E. (2017). Problemy analizy finansowej wynikające ze zmian w prawie bilansowym. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 1 (85), 303–310. DOI: 10.18276/frfu.2017.1.85-24.